

УДК 94(476)(=512.1):811.161.3

З.І. Канапацкая,
дактарант кафедры гісторыі Беларусі БДПУ

ДАСЛЕДАВАННЕ МОВЫ БЕЛАРУСКІХ ТАТАРАЎ, ЯЕ ВЫВУЧЭННЕ І ЗАХАВАННЕ

Татары, якія прыйшлі ў Вялікае Княства Літоўскае з Кыпчака і Крыма на рубяжы XIV–XV стст., размаўлялі на чагатайскай мове (гэта адзін з усходніх дыялектаў турэцкай мовы, што адносіцца да куманска-кіпчацкай групы). Яна была і афіцыйнай літаратурнай мовай Залатой Арды. У хамаілах (малітоўніках) беларускіх татар змешчана шмат тэкстаў на чагатайскай мове, якія адносяцца да найбольш раняга перыяду гісторыі беларускіх татараў. Зразумела, што асобныя плямёны, якія ўваходзілі ў склад Залатой Арды, мелі дыялектныя адрозненні ў мове, але вырашальнай у развіцці пісьменства і афіцыйнай мовай яе вышэйшых слаёў была чагатайская мова. Яе сляды захаваліся таксама ў помніках старажытнай пісьменнасці беларускіх татараў, у некаторых прозвішчах, назвах гербаў, а таксама некаторых татарскіх страў [1, с. 269].

Сваю родную мову татары страцілі вельмі рана. Звесткі пра гэта знаходзім у крыніцах XVI–XVII ст. Так, у лісце да турэцкага султана Сюлеймана Пышлівага (1558 г.), які атрымаў у гістарычнай літаратуры назву «Risale-i-Tatar-i-Lech» («Аповед пра татараў Польшчы». – К.З.), невядомы татарын з Літвы, выказваючы пажаданне, каб дзеці беларускіх татар маглі вывучаць арабскую і асманскую мовы, заўважае: «Падчас падарожжа нам давялося сустрэць мусульман, якія ведаюць не больш чым мы, нават у тых краінах, што падуладны вялікаму падзішаху; а калі нашы не ўмеюць гаварыць па-арабску і па-турэцку, то яны ведаюць іншыя мовы: кожны ў нашай краіне карыстаецца дзвюма распаўсюджанымі там мовамі» [2, с. 260]. А ў другім месцы трактата сказана, што татары, якія жывуць у розных раёнах горада, «на сваё гора страцілі сваю мову і карыстаюцца мясцовай, але ... да гэтага часу захавалі сваю веру ... Сёння больш

шая частка мусульман, якая гаворыць там па-турэцку, гэта тыя, што ... самі нядаўна пасяліліся на гэтых землях» [2, с. 251–252]. Зразумела, што згадваючы «асманскую мову», якой карыстаюцца беларускія татары, аўтар трактата меў на ўвазе турэцкую мову наогул. Аналізіруючы аўтар ліста Давыду Хітраэсу за 1581 г. сцвярджаў, што беларускія татары карыстаюцца мясцовымі мовамі [3; 4, с. 122–123]. Няма ніякага сумнення, што ў пачатку XVII ст. дзе-нідзе ў татарскіх паселішчах гаварылі па-турэцку, таму М. Чыжэўскі ў сваёй кнізе «Аль-Коран татарскі» (пасквіль на татараў. – К.З) падкрэслівае, што беларускія татары маюць асобую і незвычайную мову [4, с. 181]. На працягу XVII ст. беларускія татары цалкам адмовіліся ад турэцкай мовы, захавалі яе толькі адзінкі. Пра гэта ж сведчыць і турэцкі гісторык XVII ст. Ібрагім Паша [5, с. 52]. Тым, хто ўжо не разумее па-татарску, у Кітабе першай паловы XVIII ст. прапанавалася: «Калі хто па-татарску не ўмее, то па-руску няхай размаўляе» [6].

Сталыя зносіны татараў з беларусамі пакінулі адметны след і ў беларускай мове. На думку акадэміка Я. Карскага, у мове беларусаў налічваецца каля 50 слоў цюркскага (татарскага) паходжання, якія ўспрымаюцца сучаснымі беларусамі як звыклыя і не патрабуюць спецыяльнага тлумачэння, напрыклад: *база, бакалея, буран, гарбуз, кабан, шалаш, чай, курган, кінжал, кафтан, каракуль, каўпак, таракан, сабака, сарафан, халат, халва, дуда, баран, бусел, туман, тавар, торба, харч, хамут, шапка, кайданы, кавун, тытунь, дыван, калач, багатыр, біклага, базар, андарак, бачыць, балавацца, баламут, гойдацца* і інш. [7, с. 448–463]. У мастацкай, гістарычнай, навукова-папулярнай літаратуры знаходзім шэраг цюркізмаў (*армяк, аршын, ашуг, казна, кісцень,*

сагайдак, бунчук, есавул, хан, тамга ды інш.), якія выйшлі з актыўнага саставу лексікі і зрадку ўжываюцца ў сучаснай мове, але выкарыстоўваюцца ў творах на гістарычную тэматыку для вывучэння абставін пэўнай эпохі, мовы герояў або з мэтай стылістычнай афарбоўкі.

Упершыню ў лексікаграфічнай практыцы выдадзены «Слоўнік іншамовных слоў» А.М. Булыкі. Яго аснову склала агульнаўжывальная лексіка з 5600 адзінак, у тым ліку каля 200 слоўнікавых артыкулаў тлумачаць паходжанне і сэнс цюркскіх і асобна крымска-татарскіх запазычанняў. А.А. Жалуновіч для высвятлення лексіка-семантычнага фонду паспрабавала зрабіць класіфікацыю гэтых слоў па прыналежнасці ці аднесенасці да пэўнай лексіка-семантычнай групы (ЛСГ). Першую групу склалі словы з ваеннай, культурнай, грамадскай і рэлігійнай сферы: *булат, бунчук, джыгіт, есавул, каган, кабура, калчан, ашуг, майдан, казак, каравул, кінжал, сагайдак, мула, ясак, ятаган*. У другую групу ўвайшлі назвы бытавога і гаспадарчага абыходку: *базар, аршын, бакалея, башлык, бурдзюк, кайданы, кайма, каракуль, капкан, каўпак, кафтан, кішлак, кумыс, паждак, харч, халва, хабар, чаба, чалма, чай, чадра, шалаш, таўро, торба, саф'ян, аркан, арба, сургуч, юрта, юхт, ярлык, чарга, магарыч, барыш* і інш.

Многія цюрка-татарскія словы ўжываюцца ўсім беларускім насельніцтвам і даўно ўжо атрымалі права «грамадзянства» ў беларускай мове. Але ў дачыненні да іх неабходна зрабіць заўвагу: некаторыя з гэтых слоў, мажліва, запазычаны беларусамі не непасрэдна ў татараў, а можа, праз рускіх ці ўкраінцаў, у мовах якіх доля татарскіх слоў вельмі значная.

У выданні «Словарь тюркизов в русском языке» Е.Н. Шыпавай, які быў надрукаваны ў 1976 г. у Алма-Аце на аснове навуковага матэрыялу, паказана больш за дзве тысячы запазычанняў з цюркскіх моў, якімі ў той ці іншай ступені карыстаецца рускамоўнае насельніцтва. Паводле падлікаў Я. Якубоўскага, больш за 600 гэтых цюркізмаў у той ці іншай ступені ўжываюцца ў беларускай мове [9, с. 61].

Як моцна ўкараніліся цюрка-татарскія запазычання ў беларускую мову, сведчаць наступныя прыклады. Так, слова *бархан* (*barchan*) – наносны пясчаны ўзгорак дугападобнай формы ў пустынях, стэпах – атрымала сталую прапіску ў вёсцы Стары Сверхань Стаўбцоўскага раёна. Земляны насып, на якім раней стаяла драўляная царква, да гэтага часу называюць *барханам* або *барканам*. Тут жа часцей пачуеш слова *башлык* (цюрк. *baslyk*) як азначэнне капюшона ва ўсіх відах адзення; слова *харч* (тат. *chara*, тур. *harc*, араб. *hard*) ва ўсіх змешчаных у слоўніку значэннях: 1 – тое, што ядуць; 2 – прыпасы ежы; 3 – корм для жывёлы.

Нельга не пагадзіцца з А.А. Жалуновіч, шт «праблема цюркізмаў у беларускай мове яшчэ слаба даследавана. Вывучэнне цюркскіх запазычанняў у беларускай мове карысна не толькі як лінгвістычная з'ява. Гістарычны змест слоў час іх замацавання ў пісьмовых крыніцах, ужыванне ў народных гаворках могуць высветліць многія старонкі жыцця грамадства» [8, с. 149].

Пасяліўшыся на землях Беларуска-Літоўскай дзяржавы – Вялікага Княства Літоўскага, беларускія татары прынеслі з сабой арабскі алфавіт, прыстасаваны да фанетыкі той мовы, якой яны тады карысталіся (чагатайскай. – К.З.). У працэсе засваення беларускай і польскай моў, складання рэлігійных і свецкіх тэкстаў на гэтых мовах узнікла неабходнасць увесці ў арабска-чагатайскую графіку дадатковыя дыякрытычныя значкі, якія перадавалі гукі, што не мелі аналагаў ні ў арабскай, ні ў чагатайскай мовах. Так узнікла мова кітабаў беларускіх татараў, напісаных на беларускай і часткова польскай мовах (аль-кітаб – ад араб. *al-kitab* – кніга).

Як адзначае даследчык кітабаў, віцебскі вучоны-філолаг В. Несцяровіч: «У гэтых тэкстах больш поўна, чым у рукапісах, створаных кірыліцай, адлюстраваліся фанетычныя асаблівасці беларускай мовы. Мова кітабаў адрозніваецца ад мовы старажытных беларускіх пісьмовых помнікаў, яна блізкая да беларускай народнай мовы. У тэкстах адлюстравалася беларуская лексіка (спрэчка, заранак, прысмакі, згода, гадаваць), фразеалогія (як вокам мігнуць, шлюб браць), беларускі сінтаксіс (пайшоў на прароцкую душу, дзякаваць таварышу). З дапамогай арабскай графікі, дастасаванай да беларускай фанетыкі, больш дакладна, у параўнанні з кірылаўскімі пісьмовымі помнікамі, перадаюцца некаторыя гукавыя асаблівасці беларускай мовы, у першую чаргу, дзеканне і цеканне, разнастайныя асіміляцыйныя змяненні» [10, с. 10].

Толькі яму ўласцівыя знакі, якія адпавядаюць гукам -дз, -дз' (арабская літара *дал* з трыма кропкамі ўнізе), -ц, -ц' (арабская літара *сад* з трыма кропкамі ўнізе). З чагатайскай графікі беларускія татары запазычылі знакі, якія адпавядаюць гукам: -п (па, -знак, пабудаваны на аснове арабскай літары *ба*, але з той розніцай, што ў яго не адна, а тры кропкі ўнізе), -ч (чым знак па ўзоры *джым*, але з трыма кропкамі ўнізе замест адной), насаваыя -о, -е (галосны -о, -і або -а, -е з наступным сагыр нун'ем). Знак, які ўжываецца імі для абазначэння гука -ж – арабскага -зі з трыма кропкамі ўверсе, выступае таксама ў арабскай і асманскай графіцы (пры транскрыбіраванні іншамовных слоў). Для абазначэння мяккіх -ц', -дз', -з', -л', -н' і цвёрдых -ц, -дз, -з, -л, -н служаць адны і тыя ж знакі. Гук -с' перадаюць пры дапамозе арабскага *тса*. У сувязі з тым, што транскрыбіраванне насаваых гукаў – даволі складаная справа, іх часта

перадаюць як -о, -е. Для абазначэння галосных -а, -е, -ы, -і, -о ў графіцы беларускіх татар выкарыстоўваюцца тыя ж знакі, што і ў арабска-турэцкім алфавіце [11, с. 13–14].

Назвы асобных літар гэтага алфавіта татары вымаўляюць па-турэцку, але з характэрным змякчэннем, тыповым для беларускай мовы: *аліф (эліф), бэ (бэй), рэ (рэй), шэ (шэй), се, джым, чым, хы, ха, зал, рэ, зе, сін, шым, сад, дад, шы, зы, айн, гайн, фэ, каф, кеф, лям, мім, нюнь, хэ, ваў, е*. Дыякрытычныя знакі носяць наступныя назвы: усцюн (асм. *ustun*, ар. *fatha* – знак для галоснай -а або -а), утрунь (асм. *otru*, араб. *damma* – знак для галосных *и, у, о, о*), асрэ, эсрэ (асм. *asra*, араб. *kesra* – знак для галосных -і, -ы). Назвы для арфаграфічных значкоў: тэнвіў (араб. *tenuin* – знак для падваення кароткіх галосных), джэзім (араб. *dzedm*) або секюнь (араб. *сукун*, асм. *sukun* – знак, які паказвае на тое, што зычны гук трэба вымаўляць самастойна, без наступнага галоснага), тэшдзід, тэшдыд, тэшчыт, тэшчыць (араб. *tasdid* – знак падваення зычнага гука), васаля, васля (араб. *uasala* – знак, які ўстаўляюць у некаторых словах над пачатковым аліфам, каб паказаць, што аліф не трэба вымаўляць), мэд, мед (араб. *uadda*, асм. *uad* – знак, які ўказвае даўжыню галоснай -а).

Беларускія татары, якія атрымалі рэлігійную адукацыю, шырока карысталіся арабска-турэцкім алфавітам. Яны звярталіся да яго не толькі падчас пісьма і перапісвання сваіх рэлігійных кніг, але і ў паўсядзённым жыцці, калі ставілі подпісы, афармлялі завяшчання, робячы розныя паметкі, а таксама пры напісанні прыдатных лістоў, адрасаваных іншым татарам. Тэтай жа графікай карысталіся татары, складаючы надмагільныя эпітафіі на беларускай альбо польскай мовах.

Наогул, як адзначае С. Крычынскі, «арабская графіка для беларускага татарына з'яўляецца не толькі адным са спосабаў абазначэння гукаў яго мовы ў кнігах, дакументах, пісьмах і на надмагільных плітах. Гэта свяшчэннае пісьмо Кур'ана, кнігі яго веры і таму да самага маленькага кавалачка паперы, напісанага арабжымі літарамі, ён ставіцца з найвялікшай павагай. Вера ў святасць і цудаздзейную сілу пісьма выражаецца ў магічных дзеяннях татарскіх іядзьмароў і чараўнікоў» [1, с. 269].

Такім чынам, аналіз гістарычных і пісьмоўных крыніц, перш за ўсё гістарычнае сачыненне «Рысале-і-татар-і-лех» (1558 г.), паказвае, што, верагодна, да канца XVI ст. камунікатыўная функцыя гутарковай роднай мовы беларускіх татар вычэрпваецца і на змену ёй прыходзяць беларуская і польская. Становішча гэта захавалася да нашага часу. На долю актыўнага валодання роднай цюркскай мовай прыпадае прыкладна 200 гадоў і 400, як яна забытая. Аднак

мова не знікла бяследна. Перш за ўсё трэба нагадаць пра існаваўшыя ў беларускіх татараў арабапісьмовыя старыя цюркскія літаратурныя мовы XVI – XVIII стст. (харэзмска-цюркская, чагатайская і стараасманская), якія абслугоўвалі пісьмовую сферу зносін беларускіх татараў. Акрамя мовы пісьмовых зносін беларускія татары мелі, безумоўна, мову вусных зносін, якая была для іх роднай.

Польскі вучоны, прафесар А. Дубінскі, спасылаючыся на гістарычныя даныя, даводзіць, што «мова беларускіх татараў, у асноўнай сваёй масе перасяленцаў з Залатою Арды, належыла да кіпчацкай групы цюркскіх моў» [12, с. 182]. Гэта сцвярджанне можна лічыць справядлівым, паколькі ёсць доказы гэтаму, яны існуюць і шлях да іх указаны А. Мухлінскім. Спасылаючыся на больш ранняе ўпамінанне, вучоны [13, с. 41] сцвярджае, што ў той час, калі тэрыторыя Падоллі была вернута туркамі, тады шмат татарскіх сем'яў, што спрадвеку жылі на іх, адыйшлі ад Турцыі. З гэтых выхадцаў утварыліся там тры калоніі, якія і сёння адрозніваюцца ад турэцкіх тыпамі і касцюмам і называюцца татарскімі: адна на раўніне Дабруча ў Булгары, другая – у наваколлях Брусы, трэцяя – над ракой Кызыл-Ырмак (Halis) у Малай Азіі. Колькасць татар у гэтых трох калоніях налічвала па афіцыйнай статыстыцы 1853 г. каля 36 тыс. душ [14, с. 23]. Тут, як лічыць расійскі прафесар Э.Р. Ценішаў, «можна думаць без ваганняў і захавалася вусная мова польска-літоўска-беларускіх татараў» [15, с. 133].

Мовай татар Дабруджы, якія адносяцца цяпер да Рэспублікі Румынія, займаліся А. Зайнчкоўскі, Х. Янкоўскі, Е. Мандокі, Э. Махмут, В. Дрымба, Э. Ценішаў. Найбольш поўныя на сённяшні дзень сведчанні аб мове татараў Дабруджы змешчаны ў кнізе В. Зайнчкоўскага «Мова і фальклор татараў з румынскай Дабруджы» (Вроцлаў, 1975, гісторыя вывучэння мовы (с. 8–9); граматыка (с. 10–25); тэксты (с. 26–98); слоўнік (с. 189–197). Як сцвярджае прафесар Э.Р. Ценішаў, гэтага матэрыялу дастаткова для яснага ўяўлення аб ладзе мовы дабруджынскіх татар, яе слоўнікавым складзе, дыялектным дзяленні і сувязі з іншымі мовамі. На яго думку, мова татараў Дабруджы, без сумнення, належыць да кіпчацкай групы цюркскіх моў [15, с. 138]. Гэта татарская мова, але нагайскага тыпу, з прыкметнай прымессю турэцкіх (або крымска-татарскіх элементаў). Параўнанне з дыялектамі нагайскай мовы, праведзенае Э. Ценішавым, дазволіла яму зрабіць вывад, што мова цюркскага насельніцтва Дабруджы блізка стаіць да акнагайскага дыялекту, але па дадатковых прыкметах (крымска-турэцкіх элементаў) яна бліжэй знаходзіцца да крымска-нагайскага дыялекту (па тэрміналогіі Ю.Л. Каракаева) [16, с. 155–159]. Гістарычныя ўмовы фарміравання мовы татараў Дабруджы і паўночнага

дыялекту крымска-татарскай мовы ў многім былі блізкімі, што і абумовіла іх падобныя рысы [15, с. 138]. В. Дрымба, які ўважліва даследаваў мову татар Дабруджы, прыйшоў да высновы, што яна складаецца з трох груп тэратарыяльных дыялектаў (паўночнай, паўднёвай і паўднёва-заходняй), наўмысна пазбягаючы ўжываць тэрмін «дыялект» у адносінах да гаворкі татар усёй Дабруджы, паказваючы пры гэтым дэфініцыю Ю. Немета «ўсходне-румелійская гаворка», або Т. Кавальскага «турэцкі дыялект Дыліёрмана» (які складае з гагаўскай мовай «дунайскі дыялект») [17, с. 39]. В. Дрымба, не пагаджаючыся з існуючымі думкамі, лічыць, што пытанне канчаткова вырашыцца толькі тады, калі будуць складзены лінгвістычныя атласы Балгарыі і Турцыі [17, с. 39].

Але, як справядліва даводзіць прафесар Э. Ценішаў, «як бы сёння не называлі мову татараў Дабруджы: гаворка, дыялект, жаргон – у сацыяльным плане ні адзін з гэтых тэрмінаў не адлюстроўвае сапраўднага становішча. І лінгвістычна і сацыяльна цюркскае насельніцтва Дабруджы валодае мовай. Гістарычна яна была ў становішчы дыялекта ў адносінах да ўсёй мовы беларускіх татараў XV–XVI стст., гэта значыць пакуль яна існавала ў вуснах народа» [15, с. 139]. Э. Ценішаў не пагаджаецца з В. Садурам, які сцвярджае, што ў беларускіх татараў ніколі не было моналінгвізму. «Полілінгвізм, – лічыць вучоны, – наступіў пасля XVI ст., калі гэта мова была страчана на сваёй радзіме, то яе носьбіты, якія перасяляліся ў Дабруджу, Брусу і Кызыл-Ырмак, апынуліся ў становішчы адзінных носьбітаў-спадкаемцаў роднай мовы. Сёння “ізаляваны дыялект” у Дабруджы вырас да статусу самастойнай мовы. Дыялекты ж Брусы і Кызыл-Ырмака, верагодна, падвергліся моцнаму турэцкаму ўплыву. Усё гэта наводзіць на думку, што менавіта мова татараў Дабруджы можа быць засвоена беларускімі татарамі. Перасаджаная на старую глебу, яна паступова набудзе мясцовы каларыт і наблізіцца да страчанага становішча, але, верагодна, яго цалкам не дасягаючы, таму што мясцовыя ўмовы за чатыры сотні гадоў таксама моцна змяніліся. Тым не менш, гэты працэс немагчыма параўнаць з сухім эксперымантам, хутчэй за ўсё гэта вяртанне дамоў даўно пайшоўшага, амаль прапаўшага дарагога сына» [15, с. 139].

Прыклад вятання сваёй мовы дае нешматлікі народ Латвіі – лівы. Зусім мала засталася тых ліваў, якія валодаюць роднай мовай. У некаторых школах Латвійскай Рэспублікі з першых класаў уведзена выкладанне роднай мовы лівам. Ужо сёння, лічыць Э. Ценішаў, існуе дастаткова матэрыялаў, каб скласці буквары і падручнікі роднай мовы для дзяцей польска-літоўска-беларускіх татараў [15, с. 141]. Для дарослых можна адкрыць курсы, дзе б выкладалі

настаўнікі-татары Дабруджы, пакуль не будуць падрыхтаваны свае выкладчыкі. У далейшым неабходна стварыць вялікія і паўнаватасныя граматыкі і слоўнікі. Родную мову татараў магчыма вярнуць, а пры моцным жаданні, зрабіць гэта хутка і дакладна.

Літаратура і крыніцы

1. Kryczynski, S. Tatarzy litewscy. Proba monografii historyczno-etnograficznej / S. Kryczynski // Rocznik Tatarski. T. III. – Warszawa, 1938.
2. Muchlinski, A. Zdanie sprawy o tatarach litewskich przez jednego z tych tatarow zlozone sultanowi Sulejmanowi w 1558 r. / A. Muchlinski // Teka Wilenska. – 1858. – № 4–6.
3. Gwagnin, A. Rerum Polonicarum tomi tres. / A. Gwagnin. – Francofurti, 1584. T. II.
4. Czyzewski, P. Alfurkan tatarski. 1616 (1617) ob. Encyklopedia Polska / P. Czyzewski. – Warszawa, 1899. T. IV.
5. Канапацкі, І.Б. Гісторыя і культура беларускіх татар / І.Б. Канапацкі, А.І. Смолік. – Мінск, 2000.
6. Антонович, А.К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом и их графико-орфографическая система / А.К. Антонович. – Вильнюс, 1968.
7. Карский, Е.Ф. Культурные завоевания русского языка в старину на западной окраине его области / Е.Ф. Карский // Труды по белорусскому и другим славянским языкам. – М: Изд-во АН СССР, 1962.
8. Жалунович, А. Цюркскія запазычаны ў беларускай мове / А. Жалунович // Вывучэнне і захаванне культурнай спадчыны татарскага народа на Беларусі: матэрыялы III Міжнароднага навука-практ. канф., прысвеч. 600-годдзю татарскага асядніцтва на землях Беларусі-Літоўскай дзяржавы, распачат. пры Вітаўце Вялікім. – Мінск, 1999.
9. Якубоўскі, Я. Пашырэнне слоўніка энцыклапедычнага даведніка «Татары Беларусі, Літвы і Польшчы» / Я. Якубоўскі // Ісламская культура татараў-мусульман Беларусі, Літвы і Польшчы і яе ўзаемадзеянне з беларускай і іншымі культурамі: матэрыялы II Міжнароднага навука-практ. канф. – Мінск, 1995.
10. Нестерович, В.И. Фразеологизмы в белорусских текстах, написанных арабским письмом (XVII–XIX вв.) / В.И. Нестерович. – Минск, 1983.
11. Woronowicz, A. Język polski w transkrypcji arabskiej / A. Woronowicz // Życie Tatarskie («Татарская жизнь») – 1937. – № 1.
12. Дубинский, А. Славянские элементы в тюркских языках на территории Польши, Литвы и Украины / А. Дубинский // Problemy językow Azji i Afryki. – Warszawa, 1987.
13. Мухлинский, А. Исследование о происхождении и состоянии литовских татар / А. Мухлинский. – СПб., 1857.
14. Letters sur la Turquie par Ubicini. 2 edition. – Paris, 1853.
15. Тенишев, Э. Разговорный язык литовско-польско-белорусских татар XV–XVI вв. / Э. Тенишев // Вывучэнне і захаванне культурнай спадчыны татарскага народа на Беларусі: матэрыялы III Міжнароднага навука-практ. канф., прысвеч. 600-годдзю татарскага асядніцтва на землях Беларусі-Літоўскай дзяржавы, распачат. пры Вітаўце Вялікім. – Мінск, 1999.
16. Каракаев, Ю.И. Особенности крымско-нагайского диалекта (на материале В.В. Радлова) / Ю.И. Каракаев // Проблемы исторической лексики караево-балкарского и нагайского языков: сборник. – Черкесск, 1993.
17. Drimba, V. La repartition des parlers turcs de Dobroudja / V. Drimba // Acta Orientalia Hungaricae. – Budapest, 1970. T. XXIII, fasc. 1.

Summary

The article is dedicated to the problem of linguistic assimilation of Tatars community in Belarus and Turkish-Tatars borrowings in the Belarusian language. Tatars settled in the Grand Duchy of Lithuania in XIVth century. They lost their native language in XVth – XVIIth

centuries and began to use Belarusian and Polish languages in their everyday life. Tatars have been keeping their religion – Islam. They created exceptional monuments of literature – religion books in Belarusian languages, written by Arabic letters (Kitabs). The constant contacts between the Tatars and Belarusian left distinguished step in the Belarusian language. Many Turkish-

Tatars words had been used by the Belarusian for many years. They took their stable place in the Belarusian language. Studying the Tatars language is an important and vital problem nowadays. The author is confident: enough materials to complete native language ABC-books for Tatars children exist.

Паступіў у рэдакцыю 22.03.2011 г.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ